

CO SE DĚJE S ÚSES VE MĚSTĚ BRNĚ?

RNDr. Jiří KOCIÁN

*AGERIS s. r. o., Jeřábkova 5, 602 00 Brno
jiri.kocian@ageris.cz*

Co máme v Brně nyní?

Platnou územně plánovací dokumentací pro území města Brna je v současnosti územní plán sídelního útvaru (dále jen ÚPSÚ) z roku 1994, který prošel a stále prochází nekonečnou řadou změn. Územní systém ekologické stability je v této dokumentaci řešen originálním způsobem – zjednodušeně a možná ne zcela přesně vyjádřeno – s rozlišením na ÚSES ve vlastním slova smyslu (víceméně nad plochami krajinné zeleně) a ÚSES urbánní (víceméně nad plochami městské zeleně). Bez nároků na bližší hodnocení lze toto řešení v každém případě považovat za pokus o zohlednění specifik tvorby ÚSES v silně urbanizovaném území.

Ze zmíněných změn ÚPSÚ se jich celá řada týká i řešení ÚSES, a to především z důvodů nově vznikajících kolizí s plánovanými stavebními aktivitami a výsledků řešení pozemkových úprav.

Další důležitou dokumentací je generel zeleně města Brna z roku 1999, jehož součástí je i nové komplexní řešení všech úrovní ÚSES, reagující mj. na řešení územně technického podkladu regionálních a nadregionálních systémů ekologické stability ČR (dále jen ÚTP R+NR ÚSES ČR). Koncepce řešení ÚSES je zde poněkud odlišná od řešení ÚPSÚ. Podstatné je, že je tento generel z pohledu řešení ÚSES považován za nepominutelný podklad pro změny stávajícího ÚPSÚ a především pro nový územní plán.

Podstatným územně plánovacím podkladem je i generel regionálního a nadregionálního ÚSES Jihomoravského kraje z roku 2003, obsahující nové koncepční řešení regionální a nadregionální ÚSES, převzaté do krajské územní prognózy a s předpokladem zapracování i do vznikajících zásad územního rozvoje. Tento krajský generel ÚSES řeší některé koncepční záležitosti nadregionální a regionální ÚSES jinak než ÚTP R+NR ÚSES. Určité změny řešení se týkají i území města Brna.

Vzniká nový územní plán

Historie vzniku nového územního plánu města Brna (dále jen ÚPMB) se datuje od roku 2002, kdy došlo ke schválení záměru jeho pořízení. Zpracovatelem se na základě výběrového řízení stala brněnská společnost Arch.Design, s.r.o., s různými subdodavateli.

Vlastní zpracování ÚPMB započalo etapou průzkumů a rozborů v roce 2004, tedy ještě v době platnosti starého stavebního zákona.

Zadání nového ÚPMB bylo schváleno v roce 2006, kdy stále ještě platil starý stavební zákon. V této fázi se členem kolektivu zpracovatelů stala i naše společnost, garantující vymezení ÚSES a vedle toho i řadu dalších témat (zejm. vymezení ploch s rozdílným způsobem využití v nezastavěném území, systém městské zeleně, zábor ZPF a PUPFL).

Od druhé poloviny roku 2006 probíhá zpracování konceptu ÚPMB. Původní požadavek zadání zněl na zpracování dvou variant řešení ÚPMB, v polovině roku 2007 však bylo zadání rozšířeno o zpracování 3. varianty řešení, bez rychlostní silnice R43 na území města Brna. V současné době (v polovině roku 2008) existují úplné pracovní verze

dvou původních variant řešení a intenzivně se pracuje na subvariantách dopravního řešení 3. varianty.

Jaké je tedy řešení ÚSES v konceptu ÚPMB?

Z výše uvedeného vyplývá, že je řešení ÚSES v rámci nového ÚPMB zatím zpracováno ve dvou variantách. Většina řešení ÚSES v obou variantách je shodná. Jediný určitý koncepční rozdíl v řešení se projevuje v prostoru mezi Brněnskou přehradou a Kníničkami (v severozápadní části území města), jinak rozdíly spočívají pouze v rozdílném vymezení některých jednotlivých skladebných částí ÚSES (zejm. na pomezí stavebních ploch a nezastavěného území).

Je třeba zmínit skutečnost, že některé postupy a principy řešení ÚSES jsou ve snaze o zohlednění specifík silně urbanizovaného území netradiční a liší se i od pojetí ÚSES ve stávajícím ÚPSÚ.

Řešení nadregionálního a regionálního ÚSES v konceptu ÚPMB vychází v prvé řadě z řešení krajského generelu regionálního a nadregionálního ÚSES. Ve srovnání s krajským generelem ÚSES však řešení konceptu ÚPMB obsahuje určité úpravy a změny řešení. Ze zásadních koncepčních úprav je třeba jmenovat:

- prodloužení větve regionálního ÚSES na řece Svratce přes prostor Brněnské přehrady do nadregionálního biocentra 30 Podkomorské lesy (důvodem pro toto řešení je snaha o posílení aktuálního ekologického významu řeky Svratky a jižních a západních břehů přehradní nádrže);
- zdvojení větve regionálního ÚSES vedené celkově po toku Svitavy v jižní části města (důvodem pro toto řešení jsou vhodnější aktuální i potenciální podmínky pro vedení funkční nivní složky větve ÚSES při východním okraji nivy, podél toků Černovického a Ivanovického potoka) – zde jsou ovšem nutné úpravy řešení ÚSES i v navazujících územích za hranicí města;
- vymezení příslušných částí nového NRBC ve východní části města nahrazujících původně zde situované skladebné části nadregionálního a regionálního ÚSES – důvodem pro toto řešení je mimořádný ekologický význam daného území podtržený jeho začleněním do EVL CZ0624130 Moravský kras – také toto řešení je vázáno na nutné úpravy řešení ÚSES v navazujících územích za hranicí města.

Řešení místního ÚSES v konceptu ÚPMB vychází nejvíce z generelu zeleně města Brna, s četnými dílčími i koncepčními úpravami, zohledňujícími zejména další podkladové materiály, aktuální stav využití území, celkovou urbanistickou koncepci i koncepci řešení krajiny a potřebné návaznosti řešení na hranicích města Brna.

Koncepce řešení ÚSES na území města Brna je založena na principu tvorby ucelených větví ÚSES, sestávajících z logických sledů vzájemně navazujících, typově příbuzných a funkčně souvisejících biocenter a biokoridorů.

Důležitými faktory koncepce řešení ÚSES jsou přednostní situování skladebných částí ÚSES do stávajících ekologicky cenných partií na území města Brna (tj. především lesních celků a komplexů) a minimalizace zásahů do urbanizovaného území. Uvedená pravidla ovšem nebylo možno uplatnit v plné míře, a to zejména v případě větví ÚSES vedených ve vazbě na vodní toky – např. u větví regionálního ÚSES vedených po tocích Svratky a Svitavy.

Nové pojetí v řešení ÚSES v konceptu ÚPMB se zřejmě nejnápadněji projevuje v rozlišení skladebných částí ÚSES na vymezené a nevymezené, reagujícím na specifika

souvisle urbanizovaného území velkého města při současném zohlednění potřeby zachovat kontinuitu řešení ÚSES.

Vymezené jsou plochy ÚSES tam, kde současný nebo územním plánem navrhovaný stav využití území umožňuje existenci nebo vytvoření funkčních skladebných částí ÚSES.

Biocentra jsou přitom vymezena vždy, neboť umístování biocenter do ploch, které neumožňují vytvoření funkčních skladebných částí ÚSES, postrádá smysl.

Jiná situace je však v případě biokoridorů. V urbanizovaném prostředí totiž často dochází k situacím, kdy logické trasy biokoridorů procházejí prostory, kde nelze reálně zajistit jejich územní ochranu. Takové případy lze řešit v zásadě čtvero způsoby. Ideální je případ, kdy lze pro biokoridor nalézt jinou, sice méně logickou, přesto však funkčně ještě vyhovující a zároveň územně hájitelnou trasu. To ovšem v případě souvisleji urbanizovaných větších prostorů není zdaleka vždy možné. Pak přicházejí na řadu následující možnosti:

- biokoridor ukončit slepě při okraji urbanizovaného území;
- celou trasu biokoridoru (a případně i celé příslušné větve ÚSES) z řešení vypustit;
- biokoridor problémovým urbanizovaným prostorem provést ve víceméně symbolické, územně nehájitelné, přesto však do určité míry fungující trase.

A právě poslední ze zmíněných možností se uplatňuje v konceptu ÚPMB. Dílčí úseky biokoridorů, pro které územní plán nemůže vzhledem ke stavu využití území zajistit územní ochranu, nejsou v územním plánu plošně vymezeny a tvoří tak nevymezené části ÚSES. Tyto nevymezené části biokoridorů ovšem nejsou situovány nijak nahodile, nýbrž umístěny do těch míst, kde lze důvodně předpokládat určitou funkčnost biokoridorů i bez toho, že by bylo nutno zasahovat do stávajících kompaktně zastavěných území plošným vymezením ÚSES. Funkční jsou tyto části biokoridorů pro ty druhy organismů, které jsou schopny pohybovat se či rozmnožovat vzdušnou cestou. Podle konkrétního charakteru území však mohou některé nevymezené části biokoridorů do určité míry fungovat i pro druhy organismů pohybující se po zemi.

Při přijetí uvedené teze hrozí zahlcení urbanizovaného území hustou sítí nevymezených částí biokoridorů. To by obecně mohlo smysl vymezování biokoridorů do značné míry kompromitovat. Situování nevymezených částí biokoridorů je proto v konceptu ÚPMB vázáno pouze na mezofilní větve ÚSES a obvykle délkově omezeno tak, že součet nevymezených úseků biokoridoru je menší než polovina jeho celkové délky. Výjimku z pravidla délkového omezení tvoří dva celé nevymezené kratší biokoridory lokálního významu v prokazatelně logických migračních trasách, propojující přes urbanizované terénní sníženiny charakterově příbuzná biocentra v protilehlých svazích, se stávající významnou lesní i nelesní vegetací (přes údolí Svratky v Žabovřeské kotlině a mezi bradly jurských vápenců, Bílou horou a Stránskou skálou, ve východní části města).

K ochranným zónám nadregionálních biokoridorů přistupuje řešení konceptu ÚPMB tak, jako kdyby vůbec neexistovaly. Vymezení ochranných zón nadregionálních biokoridorů v územně plánovací dokumentaci totiž nelze za stávající situace považovat za účelné, a to především z toho důvodu, že pro jejich území není možné územním plánem stanovit žádné reálně vymahatelné podmínky využití. Kromě toho ani nejsou žádným předpisem jasně stanovena kritéria pro způsob jejich vymezení v územně plánovací dokumentaci.

Jedním ze základních zohledňovaných kritérií návrhu ÚSES jsou pochopitelně i metodikou stanovené limitující prostorové a funkční parametry jednotlivých skladebných

částí ÚSES, tj. minimální potřebná velikost biocenter, maximální přípustná délka biokoridorů či jejich dílčích úseků a minimální potřebná šířka biokoridorů. V drtivé většině případů jsou tyto parametry s rezervou splněny. Není tomu tak ovšem ve všech případech. Důvodem je skutečnost, že v urbanizovaném prostředí města nejsou vždy k dispozici pro vymezení ÚSES dostatečně velké plochy. Projektant ÚSES je tak postaven před rozhodnutí, zda skladebné části ÚSES nesplňující metodikou stanovené parametry vymezovat či nevymezovat. Řešení ÚSES v konceptu ÚPMB se řídí principem, že vymezení „podměrečných“ ploch ÚSES v urbanizovaném prostředí zajišťuje alespoň částečnou funkčnost ÚSES a může se stát zárodkem pro pozdější další rozšíření ploch ÚSES (např. v rámci revitalizací brownfields či v rámci komplexního urbanistického přetvoření zájmového prostoru).

Způsob kartografického zobrazení návrhu ÚSES je kromě popsané koncepce řešení dán především měřítkem zpracování ÚPMB. Hlavní výkres ÚPMB, jehož povinnou náležitostí je i vymezený ÚSES, je v konceptu zpracován v měřítku 1 : 10 000. Protože ovšem hlavní výkres obsahuje celou řadu dalších jevů, není možné v něm zobrazit všechny informace týkající se ÚSES, a proto je součástí ÚPMB i samostatný výkres ÚSES v měřítku 1 : 25 000. Uvedeným výkresům výrokové části územního plánu odpovídají i výkresy odůvodnění územního plánu se znázorněním ÚSES – koordinační výkres v měřítku 1 : 10 000 a výkres ochrany přírody a ÚSES v měřítku 1 : 25 000.

V hlavním výkrese ÚPMB jsou znázorněny pouze vymezené plochy ÚSES. Nevymezované části biokoridorů zde znázorněny nejsou. Vymezené plochy ÚSES jsou přitom členěny jen na biocentra a biokoridory, bez rozlišení jejich biogeografického významu. Existence samostatného výkresu ÚSES totiž umožňuje maximální zjednodušení kartografického vyjádření ÚSES v hlavním výkrese, což přispívá k jeho větší čitelnosti. Vzhledem ke skutečnosti, že v textové zprávě konceptu ÚPMB jsou podmínky využití vztaheny obecně k plochám ÚSES, bez rozdílu, zda se jedná o biocentra či biokoridory a prvky nadregionální, regionální či místní úrovně, bylo by v hlavním výkrese hypoteticky možné dokonce vzájemně nerozlišovat ani biocentra a biokoridory.

Vymezené plochy biocenter a biokoridorů tvoří v hlavním výkrese ÚPMB překrývný režim nad plochami s různým způsobem využití. Za jednoznačné jsou hranice vymezených ploch biocenter a biokoridorů v rámci míry přesnosti územního plánu považovány tam, kde jsou totožné s hranicemi ploch s rozdílným způsobem využití. Ostatní hranice jsou považovány za směrné a lze je tudíž s ohledem na vlastnické vztahy k pozemkům a zájmy vodního a lesního hospodářství a zemědělství do určité míry upravovat, a to za splnění podmínky, že zůstane zachována aktuální i potenciální funkčnost ÚSES. Míru přípustnosti úprav hranic vymezených ploch ÚSES nevyžadujících změnu územního plánu však bude ještě třeba hledat.

Z pohledu ÚSES je možno hlavní výkres ÚPMB považovat především za výkres jeho územní ochrany.

V samostatném výkrese ÚSES jsou znázorněny všechny navržené skladebné části ÚSES – vymezené i nevymezované. Biocentra a biokoridory jsou zde na rozdíl od hlavního výkresu rozlišeny podle biogeografického významu na nadregionální, regionální a lokální. Nadregionálními biokoridory jsou zde myšleny prostory os nadregionálních biokoridorů ve smyslu územně technického podkladu regionálních a nadregionálních ÚSES ČR. Zatímco biocentra jsou i ve výkrese ÚSES znázorněna plošně, biokoridory jsou zde již vyjádřeny jen schematickou linií s značkou s rozlišením vymezených úseků (s osou linií s značkou v ose vymezené plochy v hlavním výkrese) a nevymezovaných úseků. Všechny skladebné

části ÚSES jsou ve výkrese označeny identifikačními kódy (biocentra i názvy), vztaženými k popisům v textové zprávě.

Kromě uvedeného je ve výkrese ÚSES bodovou značkou zvýrazněn specifický vztah vymezení biokoridorů vůči dopravním stavbám. Při křížení biokoridorů s dopravními stavbami jsou totiž rozlišovány v zásadě dvě situace:

- biokoridor je napříč plochou s překryvem komunikace (zpravidla plochou dopravy nebo veřejné obsluhy území) vymezen;
- biokoridor není v ploše s překryvem komunikace vymezen.

Vymezení biokoridoru napříč plochou s překryvem komunikace znamená, že je při realizaci nové nebo rekonstrukci stávající dopravní stavby nutno zajistit mimoúrovňový průchod biokoridoru příslušnou plochou (pod mostem nebo na mostě). Vždy je tento princip uplatněn u biokoridorů vázaných svým průběhem na vodní toky (pod mostem).

Samostatný výkres ÚSES v ÚPMB je možno považovat především za výkres koncepční.

Z dikce stávajících právních předpisů na poli územního plánování je zřejmé, že vytváření ÚSES je veřejně prospěšným opatřením. Z této skutečnosti vychází i stanovení podmínek využití vymezených ploch ÚSES v pracovní verzi konceptu ÚPMB. Důležité je především to, že jsou podmínky využití ploch ÚSES nadřazené podmínkám využití ploch s rozdílným způsobem využití („funkčních ploch“), na kterých je ÚSES vymezen. V praxi z toho plyne zejména následující:

- ÚSES lze v zásadě vymezen nad jakoukoliv plochou s rozdílným způsobem využití, včetně částí ploch principiálně stavebních;
- Vymezení ploch ÚSES nad částí ploch obecně určených ke stavebnímu rozvoji (bydlení, výroba, veřejná vybavenost atd.) znamená, že části stavebních pozemků začleněné do ploch ÚSES nelze (kromě vyjmenovaných výjimek staveb dopravní a technické infrastruktury) zastavět;
- Plochy ÚSES je třeba vymezen pouze tam, kde je reálné nadřazenost podmínek využití ploch ÚSES vyžadovat – viz též pojednání o vymezených a nevymezených částech ÚSES.

Jaké jsou neznámé?

Především je nutno zdůraznit, že koncept ÚPMB je v době sepsání tohoto příspěvku stále ještě v řešení a není tudíž projednán s dotčenými orgány a veřejností. Proběhla však a stále probíhají četná pracovní jednání s odborem územního plánování a rozvoje Magistrátu města Brna, kde jsou způsoby řešení a vzniklé problémy velmi detailně probírány, a to pochopitelně včetně ÚSES, kterému je věnována zvláštní pozornost. V této souvislosti je třeba také zmínit aktivity ZO ČSOP Veronica, která v rámci grantu z tzv. norských fondů pořádá veřejné diskuse na téma „Územní plán města Brna“, na kterých již bylo zájemcům z řad odborné i laické veřejnosti nové řešení ÚSES prezentováno.

Další neznámou je třetí varianta konceptu ÚPMB. Z dosavadních prací na dopravním řešení zatím není jednoznačně zřejmé, zda jím bude výrazněji ovlivněno řešení ÚSES. Lze však předpokládat maximálně dílčí rozdíly ve vymezení jednotlivých skladebných částí ÚSES, nikoliv zásahy do celkového způsobu řešení.